

ŽEMĖS IR MAISTO ŪKIO PRODUKTŲ VARTOJIMO TENDENCIJOS LIETUVOJE¹

Ilona Kiaušienė, Vilma Atkočiūnienė
 Vytauto Didžiojo universiteto Žemės ūkio akademija

Vartotojai vis labiau linkę vartoti šviežią, biologiškai vertingą produkciją. Todėl vis populiareni darosi ūkininkų ūkiuose išauginti ir perdirbti bei tiesiai iš gamintojo rankų perkami švieži produktai. Tyrimo tikslas – nustatyti žemės ir maisto ūkio produktų vartojimo tendencijas. Nors tam, kad ūkininko ūkyje užaugintas ir/ar pagamintas produktas trumpiausiu keliu pasiektų vartotojus, ūkininkai yra skatinami įsitraukti į trumpąsias maisto tiekimo grandines, Lietuvoje vis dar nepavyksta išspręsti daugelio problemų: nėra vartotojų pasitikėjimo ūkininkais, žemės ūkio veiklai didelę įtaką turi klimato kaitos pokyčiai, smulkių ūkininkų veikla yra mažiau pelninga, jie susiduria su didele konkurencija rinkoje, derybinė galia parduodant produkciją rinkoje yra maža, ūkininkai nėra linkę bendradarbiauti, neapjungia savo turimų išteklių ir kt. Todėl ne visi vartotojų poreikiai vietinėje rinkoje užaugintiems ir/ar pagamintiems produktams yra tenkinami, o kai kurių gamyba ūkiuose netgi mažėja. Atliekant tyrimą taikyti mokslinės literatūros analizės ir apibendrinimo, statistinių duomenų analizės ir apibendrinimo, palyginimo ir kiti metodai.

Lietuvoje ūkių skaičius pastaraisiais metais mažėjo – 2019 m., lyginant su 2007 m., ūkių skaičius sumažėjo 49,7 proc.

Lyginant su kitomis veiklomis, žemės ūkio veikla yra labiau rizikingesnė, jai didesnę įtaką turi klimato kaitos pokyčiai. Be to, smulkių ūkininkų veikla yra mažiau pelninga, dėl to mažėja ir gyventojų suinteresuotumas šia veikla užsiimti. Todėl valdžios dėmesys turi būti nukreiptas į žemės ūkio veiklos patrauklumo didinimą, o tam pasitarnauti gali TMTG. Kitu atveju galima susidurti su maisto apsirūpinimo problema.

Vertinant pagal ekonominį dydį, kuris matuojamas standartine produkcija, Lietuvoje vyrauja maži ūkiai.

2016 m. duomenimis, ekonomiškai maži ūkiai visi kartu pagamino kiek daugiau nei ketvirtadalį (25,9%) visos žemės ūkio standartinės produkcijos, nors jų indėlis šioje gamyboje nagrinėjamu laikotarpiu sumažėjo 24,4 proc. punktais – nuo 50,3 % 2007 m. iki 25,9 % 2016 m. (Eurostatas, 2019). Atvirkščiai, dideli ūkiai, gaminantys daugiau kaip 100 tūkst. EUR standartinės produkcijos ir patenkantys į VIII–XIV ekonominio dydžio klases, pagamino daugiau kaip pusę (52 %) žemės ūkio standartinės produkcijos Lietuvoje, nors tokie ūkiai sudarė mažumą – 2,3% nuo visų ūkių 2016 m.

1 lentelė. Pagrindinių žemės ūkio produktų gamyba ir maisto produktų suvartojimas, tenkantis vienam gyventojui, 2016 ir 2019 m., kg (sudaryta autorių pagal Lietuvos statistikos departamentą, 2020)

Produktai	2016				2019			
	Gamyba 1-am gyv., kg	Suvartojimas 1-am gyv., kg	Skirtumas	Perteklius (+) / Trūkumas (-), proc.	Gamyba 1-am gyv., kg	Suvartojimas 1-am gyv., kg	Skirtumas	Perteklius (+) / Trūkumas (-), proc.
Grūdai ir grūdų produktai	2007	123	1884	1531,7	1972	111	1861	1676,6
Kviečiai	1340	92	1248	1356,5	1376	79	1297	1641,8
Rugiai	27	16	11	68,8	39	16	23	143,8
Daržovės	82	99	-17	-17,2	85	101	-16	-15,8
Bulvės	123	94	29	30,9	121	84	37	44,0
Vaisiai ir uogos	29	80	-51	-63,8	18	102	-84	-82,4
Mėsa	89	86	3	3,5	97	98	-1	-1,0
Pienas ir pieno produktai	567	321	246	76,6	555	294	261	88,8
Kiaušiniai, vnt.	275	224	51	22,8	307	260	47	18,1

1. Lietuvoje vyrauja maži ūkiai, nors daugiau kaip pusę žemės ūkio standartinės produkcijos pagamina ūkiai, patenkantys į VIII–XIV ekonominio dydžio klases. Galima daryti prielaidą, kad maži ūkiai neišnaudoja savo potencialo ir politikos formuotojai, priimdami sprendimus, turi atkreipti dėmesį į tokių ūkių veiklos efektyvumo didinimą. Tam pasitarnauti gali ūkių skatinimas įsitraukti į trumpąsias maisto tiekimo grandines. Prioritetas turi būti teikiamas priemonių, didinančių ūkininkų, dalyvaujančių vietos maisto sistemoje ir trumpose maisto tiekimo grandinėse, dalį, numatymui, inovatyvių bendradarbiavimo formų kūrimui, interaktyvių santykių tarp gamintojo ir vartotojo palaikymui, ūkininkų turimų išteklių apjungimui ir paramos mechanizmų, leidžiančių plėsti ūkį, prieinamumui bei naujų kūrimui smulkiems ir vidutiniams šeimos ūkiams.

2. Vartotojų poreikiai vietinėje rinkoje užaugintiems vaisiams ir uogoms nėra tenkinami, o jų gamyba (dėl nepalankių oro sąlygų ir kt. priežasčių) ūkiuose mažėja. Vienas iš minėtos problemos sprendimų būdų yra ūkininkų derybinės galios parduodant produktus rinkoje didinimas. Be to, valdžios sprendimai formuojant ekonominę politiką turi būti nukreipti į gyventojų perkamosios galios didinimą. Tai padėtų keisti vartotojų nuostatas į biologiškai vertingus produktus ir jų pirkimo elgseną ir sudarytų prielaidas plėtoti TMTG ir kurti VMS.

¹ Mokslinis tyrimas remiamas projekto Nr.35BV-KK-18-1-06620-PR001, kuris finansuojamas iš EŽŪFKP ir Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšų